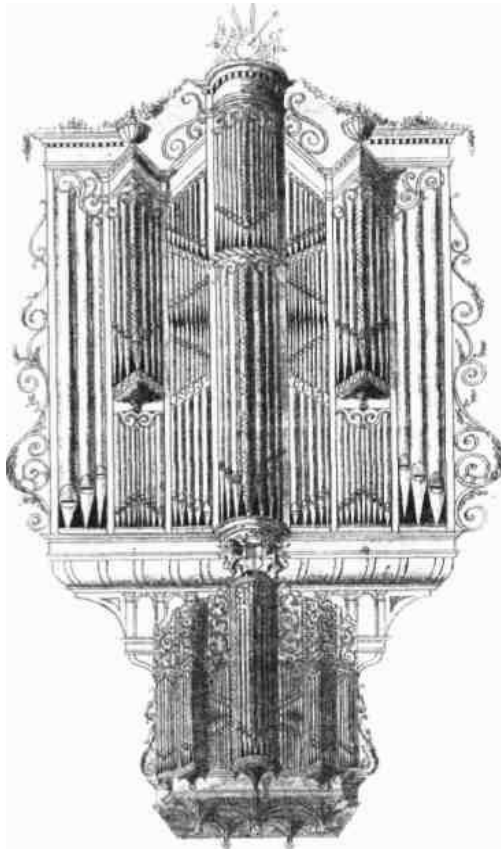

AMERSFOORT

Grote of Sint-Joriskerk

De huidige Sint-Joriskerk is ontstaan uit een laat-romaanse parochiekerk, waartoe het onderste deel van de huidige toren moet hebben behoord. In de veertiende eeuw werd de St.-Joris tot kapittelkerk verheven en verbouwd tot kruisbasiliek. In de vijftiende eeuw volgde een verbouwing tot hallenkerk, waarbij de kerk aan de noord- en zuidkant werd uitgebreid. Een latere vergroting naar de westzijde, rond 1530, leidde ertoe dat de toren geheel in de kerk kwam te staan. Sinds die tijd is er aan het gebouw weinig meer veranderd. Aan de noordwand van de kerk heeft in de eerste helft van de zestiende eeuw al een orgel gehangen, waarvan helaas vrijwel geen gegevens bekend zijn. In 1552 werd dit instrument vernieuwd en uitgebreid met een bovenwerk. Dit werd gedaan door Cornelis Gerritsz, zoon van de Utrechtse orgelbouwer Gerrit Petersz, van wie het bedrijf later werd voortgezet en tot grote bloei werd gebracht door Peter Jansz de Swart. Bij alle ontwikkelingen die de Utrechtse school in de loop der jaren had doorgemaakt, bleef een oude traditie bij het orgel in de Sint-Joris toch gehandhaafd: het toepassen van het (ondeelbare) blokwerk. Pas bij de volgende modernisering, voltooid in 1638, werd door de Amersfoortse orgelbouwers Galtus en Germer van Hagerbeer het oude blokwerk vervangen door een in registers deelbaar hoofdwerk. Bovendien werden alle registers gehalveerd, zodat die "wel tien mael meer cunnen worden gediversificeert als an-

In het archief van de Hervormde Gemeente van Amersfoort bevindt zich deze tekening (pen en penseel) van het Gerritsz/Van Hagerbeer-orgel (1638) in de St.-Joriskerk.

ken in Oost-Nederland hadden of hebben nog steeds een orgel dat van hem afkomstig is. Ook als restaurateur zat Naber niet om werk verlegen. Naast veel tweeklaviers instrumenten bouwde Naber slechts twee grote drielkaviers orgels, waarvan dat in de Amersfoortse St.-Joriskerk er één is. Het andere, vergelijkbaar met dat in Amersfoort, bouwde hij in 1846 voor de Grote Kerk in Apeldoorn, maar dat ging helaas in 1890 door brand verloren. Wel heel vroegtijdig sloeg het noodlot toe bij het orgel dat hij in 1840 voor Paramaribo bouwde: het schip waarmee het werd overgebracht zonk naar de bodem van de oceaan... Naber overleed in 1861, waarna zijn oudste zoon, Frederik Samuel, het bedrijf nog enkele jaren wist voort te zetten.

Het orgel in de Sint-Joris werd aanvankelijk door Naber zelf onderhouden voor f 70,- per jaar. Herman Knipscheer deed dat van 1856 tot 1872 voor een tientje minder, waarna de firma Batz & Co. (J.F. Witte) het

ders". Bij die gelegenheid werden het bovenwerk en het rugpositief uitgebreid en werd de orgelkas in barokke stijl vergroot en vernieuwd.

Het Gerritsz/Van Hagerbeer-orgel heeft het tot 1840 uitgehouden. In dat jaar was het duidelijk dat het instrument, na het niet doorgaan van enkele restauratieplannen in de achttiende eeuw, niet langer naar behoren kon functioneren. De vraag was of het bestaande orgel diende te worden hersteld of dat er een geheel nieuw orgel moest worden gebouwd. Na enkele jaren van wikken en wegen werd uiteindelijk C.F.A. Naber uit Deventer de opdracht gegeven tot de bouw van een nieuw orgel, waarbij zo mogelijk delen van het oude instrument gebruikt zouden worden. Het nieuwe instrument werd geplaatst op het unieke vijftiende-eeuwse zandstenen oxaal, dat de afscheiding vormt tussen het koor en het schip van de kerk en waarvan een deel voor dat doel moest worden weggebroken. Op 9 november 1845 werd het nieuwe orgel plechtig ingewijd. Carl Friedrich August Naber (1797) was afkomstig uit het Westfaalse Tecklenburg en woonde enige tijd in Elburg, waar hij als meesterknecht in dienst was bij zijn stiefvader Georg Heinrich Quellhorst, de tweede echtgenoot van Nabers moeder. In 1825 vestigde Naber zich als zelfstandig orgelbouwer in Deventer. Tientallen ker-

AMERSFOORT - GROTE OF SINT-JORISKERK

onderhoud voor f 100,- overnam. Deze Utrechtse firma nam ook de eerste noodzakelijke herstelwerkzaamheden in 1886 voor zijn rekening. Daarna was het de Utrechtse firma J. de Koff die in 1903, 1925 en 1935 aan het orgel werkte, waarbij eveneens enkele registers werden vervangen en het pedaal werd uitgebreid. Begin jaren zestig was het duidelijk dat het orgel in een zeer slechte staat verkeerde, waarna werd besloten tot een algehele restauratie, uit te voeren na de restauratie van het kerkgebouw. Daarbij kwam men na uitvoerige studie tevens tot de conclusie dat het uit akoestische overwegingen beter was het orgel te verplaatsen naar de westzijde van de kerk, naast de toren, waartoe een geheel nieuw balkon diende te worden gemaakt. Het was wederom de firma J. de Koff & Zn die uiteindelijk de opdracht kreeg voor dit omvangrijke werk, waarmee in 1969 werd begonnen. Van meet af aan waren er vele problemen te overwinnen, waarvan de belangrijkste de verzakking van de nieuwe

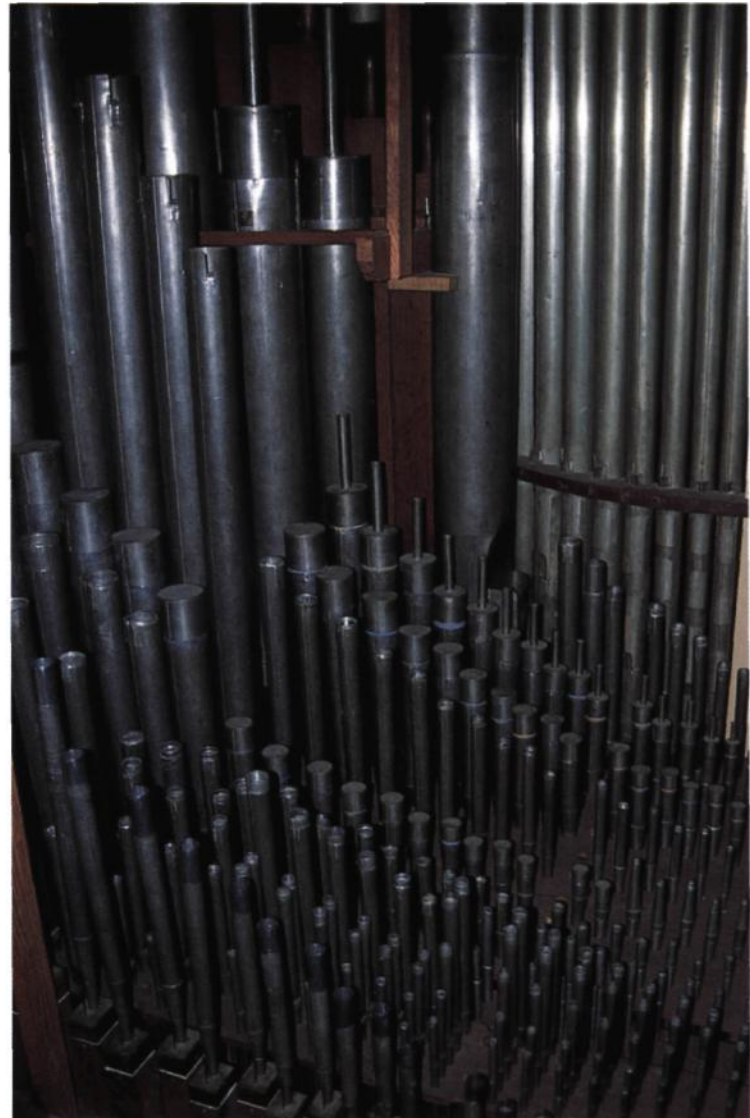
galerij betrof, met voor het orgel de nodige gevolgen. In 1971 ging de firma De Koff failliet, waarna de firma Flentrop de restauratie op zich nam en eind 1974 voltooide. Het leed was echter nog niet geleden, want al spoedig deden zich weer verschillende problemen voor, zodat een nieuw herstelplan moest worden gemaakt. Zo werd onder andere de windvoorziening verbeterd, werden mechanieken vernieuwd en windladen hersteld. Die laatste vertoonden ernstige lekkages, mede veroorzaakt door het verwarmingssysteem in de kerk dat in 1969 ook al voor problemen had gezorgd. Tevens vond herintonatie plaats van de tongwerken (waarvan de in Nederland weinig voorkomende hobo een zachte, ontroerende klank bezit) en werd een tremulant over het gehele werk toegevoegd. Na vier jaar arbeid wist Flentrop Orgelbouw B.V. deze restauratie in 1995 af te ronden. Daarmee was een schitterend instrument voor verval en ondergang behoed!

AMERSFOORT - GROTE OF SINT-JORISKERK

AMERSFOORT - GROTE OF SINT-JORISKERK

De klaviatuur van het Naber-orgel in de Sint-Joriskerk. De registerknoppen zijn verticaal, van binnen naar buiten, van het hoofdwerk, bovenwerk, rugwerk en pedaal. Achter de rug van de organist bevindt zich het rugwerk, waarvan hier een deel van het pijpwerk is te zien, met vooraan de Dulciaan en Mixtuur.

Van de organisten in de Amersfoortse Sint-Joriskerk moet, naast de huidige organist Herman van Vliet, zeker Adriaan C. Schuurman genoemd worden, van wie een aantal composities is te vinden in het Liedboek voor de Cerken. Van 1942 tot 1950 bespeelde hij het Naber-orgel en liet zich door dit instrument inspireren tot het maken van prachtige koraalbewerkingen, waarvan er onlangs enkele door Jan J. van den Berg op CD zijn gezet. Gespeeld op het Naber-orgel natuurlijk! De Sint-Joriskerk is nog twee andere orgels rijk. Toen bij

de restauratie het Naber-orgel naar de westkant van de kerk verhuisde, ontstond de behoefte aan een orgel in het koor, dat onder meer de functie had gekregen van trouw-kapel. Dankzij een vorstelijke gift kon de bouw van dit negen stemmen tellende koororgel worden opgedragen aan de Zwitserse firma Metzler & Söhne. Deze leverde in 1967 eveneens een klein, verplaatsbaar orgelpositief met drie stemmen. Het is door Antonio Frasson uit Luzern fraai beschilderd.